

**Universitat de les
Illes Balears**

**Títol: *CRÍTICA DE DAVID HARVEY AL CAPITALISME
GLOBAL***

NOM AUTOR: *Toni Llabrés Ramon*

DNI AUTOR: *43172680R*

NOM TUTOR: *Bernat Riutort Serra*

Memòria del Treball de Final de Grau

Estudis de Grau de *Filosofia*

Paraules clau *Imperialisme, neoliberalisme, globalització, capitalisme, David Harvey, acumulació per despossessió*

de la
UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs Acadèmic *2013/2014*

Cas de no autoritzar l'accés públic al TFG, marqui la següent casella:

ÍNDIX

1. Introducció.....	3
2. La importància d'Orient Pròxim.....	4
3. L'imperialisme capitalista com a fusió contradictòria de la lògica de poder territorial i de la lògica de poder capitalista.....	5
3.1. Història de les hegemònies capitalistes.....	6
4. Solucions espacio-temporals de les contradiccions de l'acumulació.....	8
4.1. La geografia capitalista, una geografia plena de contradiccions.....	9
4.2. Sobreacumulació i circuits alternatius.....	12
5. Solucions externes i acumulació per desposseïció.....	13
5.1. Neoliberalisme i acumulació per desposseïció.....	14
5.1.1. Crítica del neoliberalisme.....	16
6. De l'imperialisme neoliberal a l'imperialisme neoconservador.....	18
6.1. Alternatives?.....	19
7. Conclusió.....	20
7.1. Opinió.....	22
Bibliografia.....	24

1. Introducció

En aquest treball tenc previst parlar sobre varis llibres del geògraf marxista David Harvey. Em centraré especialment en el seu llibre *El nuevo imperialismo*, escrit al 2003, després dels atacs islamistes a les torres bessones que propiciaren la invasió nord-americana d'Afganistan, i en el moment en que l'administració Bush estava a punt de començar el seu atac contra Iraq, per alliberar la seva gent del tirà de Sadam Hussein i degut a les armes de destrucció massiva que posseïa, les quals suposaven un perill per al món en general i per a EEUU en particular. Això és al manco el que la retòrica oficial venia a dir. No obstant, com és evident, Harvey no s'ho acaba de creure. El nostre autor parlarà més aviat de la importància de controlar l'Orient Pròxim i les seves riques reserves de petroli. De fet, diu que qui controli les reserves de la regió, estarà en condicions de controlar l'economia mundial durant com a mínim els pròxims cinquanta anys.

No és d'estranyar, idò, que EEUU desitjàs tan vehementment conquerir Iraq. I més en un moment en que la seva economia esdevenia més dèbil internacionalment, a mesura que tornava més dependent de les inversions estrangeres. El fet de controlar les reserves d'Iraq podia ser un bàlsam. Clar que sense l'11 de setembre li hagués resultat bastant més difícil convèncer l'opinió pública. Els atemptats, en aquest aspecte, anaren prou bé a l'administració Bush, que en aquells moments tampoc gaudia de gaire legitimitat. Basta recordar com va guanyar Bush júnior les seves primeres eleccions.

De totes maneres, el llibre de Harvey no parla només ni d'Iraq ni de petroli. La seva intenció és explicar el nou imperialisme nord-americà, que començà, es pot dir, després de la segona guerra mundial, quan l'imperialisme europeu ja estava en franca decadència. Des d'aleshores EEUU ha gaudit de l'hegemonia mundial. Si bé és cert que de tot d'una la URSS li podia fer una mica la competència, després de llur desintegració quedà com a única potència hegemònica indiscutible. El que fa Harvey és estudiar aquest període de temps en que EEUU ha estat la potència hegemònica. Com ha aconseguit els EEUU esdevenir la principal potència? De quins recursos s'ha servit? La podrà mantenir durant molt més temps? Són preguntes que Harvey al llarg de la seva obra intenta respondre.

D'entrada, abans de començar pròpiament el treball, on miraré de reflectir les seves idees al respecte, vull dir que per contestar a aquestes preguntes analitza tant els processos econòmics com els polítics. Aquests dos processos, com veurem, són segurament els més importants, però no sempre harmonitzen l'un amb l'altre. Sovint es produeixen tot tipus de contradiccions. No obstant, tant l'un com l'altre són imprescindibles per entendre l'imperialisme nord-americà.

2. La importància d'Orient Pròxim

Com ja he apuntat a la introducció, Harvey accentua la importància de controlar les reserves de petroli de l'orient pròxim. De fet, arriba a afirmar que qui controli la regió controlarà l'economia mundial, i per tant, el món. Veim, idò, que no és un tema secundari. L'estat de les reserves globals de petroli no deixa de ser una incògnita, però pel que sembla, les reserves més segures, les que poden durar més temps, són les de l'Orient Pròxim. No cal insistir en la importància que té actualment l'or negre per a la civilització capitalista avançada. Si faltàs es podria produir una catàstrofe civilitzatòria de conseqüències incertes. Depenem fortament del petroli. A més, hi ha tot d'interessos al seu voltant, de grans empreses transnacionals, que dificulten enormement la investigació i aplicació de fonts d'energia alternatives. I no s'ha d'oblidar que amb l'administració neoconservadora de Bush, gent immersa dins els negocis energètics s'han acostat al poder, amb la qual cosa els seus interessos privats per força influeixen en les decisions polítiques.

Així, la invasió d'Iraq per a Bush fou una qüestió de primer ordre. I al que ja he dit, s'ha d'afegir que els EEUU no només basen la seva hegemonia mundial en l'àmbit econòmic, també el militar juga un paper central. De fet, Harvey, de manera una mica tràgica, suggereix que amb el progressiu debilitament de l'economia nord-americana internacionalment, amb l'auge de potències competidores, especialment de la Xina, EEUU pot veure amenaçada la seva hegemonia econòmica, per la qual cosa per mantenir la primacia global hauria de recórrer a la força militar pura i dura. Llegir això a dia d'avui, abril del 2014, pot sonar una mica massa exagerat. Però s'ha de tenir en compte que quan Harvey escrivia no ocupava la casa blanca el premi Nobel de la pau, Obama, sinó el pistolero texà Bush, de manera que l'escenari no era tan improbable.

Lligat amb les ànsies nord-americanes de mantenir la seva hegemonia mundial a tot preu, s'entén el seu interès d'evitar sigui com sigui que sorgesqui un exèrcit militar que li pugui plantar cara. Si EEUU no pot mantenir l'hegemonia econòmica, al manco ha de mantenir la militar, per la qual cosa veu amb bastant de recel l'enfortiment de Xina. També la UE és un possible competidor, però degut a la nostra crònica desunió en temes polítics i militars, l'amenaça és únicament econòmica. El mateix passa amb l'est d'Àsia, exceptuant Xina, que són països amb una forta economia emergent, com és el cas de Corea del sud i Taiwan, però la seva desunió política fa que siguin un perill menor per a EEUU. En definitiva, idò, el gran perill és Xina, l'Estat mil·lenari que no deixa de créixer en tots els aspectes, i que en un futur no gaire llunyà pot qüestionar seriosament l'hegemonia nord-americana. Per això, els EEUU volen evitar que el seu exèrcit li pugui plantar cara, i una manera d'aconseguir-ho és controlant l'accés a les principals reserves de petroli, que són les de l'Orient Mitjà. Tot exèrcit potent necessita una gran quantitat de petroli per funcionar, motiu pel qual esdevé tan important el control de les reserves.

Amb el que he dit, idò, ja podem començar a veure varis dels motius que empenyeren l'administració Bush a l'aventura iraquiana. La seguretat internacional, la llibertat, la democràcia, etc., com gairebé tothom sap no eren més que una bella retòrica, darrera de la qual hi havia interessos econòmics i geopolítics.

3. L'imperialisme capitalista com a fusió contradictòria de la lògica de poder territorial i de la lògica de poder capitalista

Hi ha distints tipus d'imperialismes. L'imperialisme no ha estat, ni prou fer-hi, una invenció del capitalisme. Basta recordar l'imperi d'Alexandre Magne, l'imperi romà o l'imperi mongol de Gengis Khan, entre d'altres. Tots ells tengueren lloc molt abans del naixement de la burgesia. A Harvey li interessa explicar l'imperialisme capitalista, que és el que existeix actualment, i que tengué el seu inici cap a la dècada dels 70 del segle XIX.

El nostre autor diferencia entre lògica de poder territorial i lògica de poder capitalista. Ambdues lògiques en la realitat es donen de forma conjunta, de manera dialèctica. És a dir, és una relació complexa i sovint contradictòria. Ambdues lògiques poden apuntar cap a llocs distints. A vegades dominarà una i a vegades l'altre, depèn de cada situació concreta, però ens avisa que en l'imperialisme capitalista sol dominar la lògica de poder capitalista. No obstant, això no significa que basti tenir en compte aquesta alhora d'entendre el que passa en el món. Res més lluny de la intenció de Harvey, que remarca la importància d'ambdós tipus de lògiques. I per entendre la invasió d'Iraq, per exemple, s'ha de recórrer tant als interessos econòmics que podien tenir els dirigents d'empreses energètiques o a les necessitats de l'economia dels EEUU, com als interessos geopolítics internacionals d'EEUU amb el seu afany per mantenir l'hegemonia.¹

Per mirar de definir una mica més ambdues lògiques, diria que la lògica de poder territorial és aquella lògica que apunta a mantenir el domini geopolític de l'Estat en qüestió. En canvi, la lògica de poder capitalista és la lògica que apunta a mantenir i *ampliar perpètuament* l'acumulació de capital.² És interessant el fet que en el mode de producció capitalista, els capitalistes, és a dir, els propietaris dels mitjans de producció, no només aspiren a mantenir llur riquesa, sinó que necessiten forçosament sempre seguir creixent, si no volen veure's superats per la competència. Això ocasiona innumbrables tensions. Per començar, el fet de voler sempre créixer i produir més en el context d'un planeta i d'uns recursos finits és del tot insostenible. De manera que es pot dir que aquesta pretensió de creixement infinit a la llarga duu necessàriament a problemes.

Una vegada definides ambdues lògiques, vull repetir que les dues en la realitat es relacionen

---

1 Harvey, David. 2004. *El nuevo imperialismo*. Capítol II. Akal. Madrid.

2 *Ibid.*

de manera dialèctica, i que en el capitalisme l'una necessita a l'altra. Aquí és quan Harvey cita a la filòsofa Hanna Arendt, que molt brillantment al seu llibre *Imperialism* sostingué que l'acumulació incessant de beneficis que es dona en el capitalisme de manera necessària, necessita forçosament una acumulació incessant de poder per assegurar aquests beneficis. Així s'expressa Arendt: «Una acumulación sin fin de propiedad debe basarse en una acumulación sin fin de poder [...]. El proceso infinito de acumulación de capital necesita la estructura política de una potencia tan ilimitada que pueda proteger una propiedad cada vez mayor haciéndose cada vez más poderosa».³

Aquesta idea d'Arendt és central per entendre el que Harvey duu a terme en el seu llibre. I és que aquesta idea implica que donada la premissa segons la qual en el capitalisme sempre es necessita acumular més i més, aleshores la història del capitalisme ha de reflectir una sèrie de dominacions imperials cada vegada majors. És a dir, la història del capitalisme ha de ser també una història de poders hegemònics que assegurin a les classes posseïdores el dret a les seves possessions. I és que si aquestes classes de cada vegada necessiten acumular més, es pot donar com a resultat que hi hagi uns *altres* que siguin els perdedors de la història i que tinguin molt manco recursos. Com és lògic, serà necessari un Estat, un dret, un poder, etc., per poder protegir les possessions dels capitalistes davant de les aspiracions d'aquests *altres*, que no sembla que s'hagin de resignar a patir misèria.⁴ Basta mirar l'onada de robatoris i altres crims econòmics que s'han produït arreu durant la darrera crisi que començà al 2008 per veure que la idea aquí exposada pot explicar de manera fructífera la necessitat que té el capitalisme d'un marc legal i polític sobre el qual descansar. Alhora, ens permet veure que la idea liberal de la no politització de l'economia és, en el millor dels casos, una mera ficció. L'economia capitalista necessita una base sobre la qual funcionar; i aquesta base la proporciona l'Estat, la societat, la naturalesa, etc. Sense aquesta base el capitalisme seria impossible.

3.1. Història de les hegemonies capitalistes

Usant la fructífera idea d'Arendt, a dalt recollida, Harvey pot repassar la història de les hegemonies en el capitalisme. La primera hegemonia seria l'holandesa, que es produí en el segle XVII, però ja en el XVIII no la pogué mantenir i passà a mans angleses. L'hegemonia restà en mans angleses fins que a poc a poc passà a mans nord-americanes, al segle XX.

A banda d'això, Harvey també ens explica com en el segle XIX a Anglaterra a la dècada dels 60 es produí una crisi de sobreacumulació. Una crisi de sobreacumulació es dona quan els capitals

---

³ *Ibid.*, p 43-44, citada per Harvey.

⁴ Igualment, l'Estat, seguint la lògica capitalista, mirarà de preservar en benefici propi les asimetries d'acumulació geogràfiques.

no troben una inversió rentable, per la qual cosa els capitalistes decideixen no invertir, aturant així la circulació de capital i provocant una crisi. Les conseqüències solen ser un augment de l'atur entre els treballadors. Això, idò, va ser el que passà, en el segle XIX a Anglaterra. La solució a la crisi fou de tipus imperialista, o geogràfica, com més endavant explicaré. Sigui com sigui, cap el 1870 sorgí l'imperialisme. El món fou colonitzat i repartit entre les principals potències europees. El problema va ser que aquesta solució no aconseguí resoldre del tot els problemes de sobreacumulació. Aquest imperialisme, segons Arendt, va ser el primer període d'autèntic domini de la burgesia, una vegada superades les revolucions burgeses de finals del XVIII i primera meitat del XIX, que anaren posant de cada vegada més el poder de l'Estat en les mans de la nova classe ascendent. Harvey sembla que es mostra d'acord amb Arendt, anant així en contra de Lenin, que considerava que aquesta etapa era el final del domini de la burgesia i del capitalisme. Lenin s'equivocà, però no convé oblidar com s'acabà aquella etapa d'imperialismes i de fèrria competència entre potències capitalistes: dues guerres mundials, milions de morts, la brutal crisi dels anys 30, el fi progressiu de la colonització europea del món, etc.⁵

Així, aquesta primera etapa imperialista burgesa acabà aproximadament al final de la segona gran guerra. Al final de la guerra la potència que en sortí més ben parada fou els EEUU. Europa estava devastada, i la URSS s'havia afeblit com a conseqüència de la guerra. EEUU, que a poc a poc, des de principis de segle XX, havia anat adquirint protagonisme a nivell internacional, sortí de la guerra com a principal potència. A partir d'aquí, deixant de banda la seva històrica reticència a involucrar-se en afers internacionals, començà a exercir el paper de líder mundial. Usà estats clients i estats satèl·lits per comerciar amb ells, ajudà a reconstruir Europa i Japó, per aprofitar-se dels seus mercats, etc. Clar que això al final va fer que alguns països li començassin a fer la competència, com fou el cas d'Alemanya i Japó. A nivell intern aplicà polítiques keynesianes⁶. Es produí un pacte entre moviments obrers i l'elit (la qual cosa no impedí que es produís una caça de bruixes interna antisocialista), alhora que es decidí no distribuir els beneficis i mantenir la pau social mitjançant l'accés generalitzat al consum. Fou l'època en que l'Estat social de benestar estava en auge, fruit d'un consens, segons alguns autors, entre les elits i els moviments obrers. Fou també una època de creixement econòmic generalitzat.⁷

Tot això canvia cap a la dècada dels 70, quan es produïren noves crisis que progressivament anaren minvant l'Estat de benestar. Es rompé el pacte entre classes treballadores i classes capitalistes, i es deixaren de banda les polítiques socioeconòmiques keynesianes. Igualment, l'Estat social de benestar també entrà en recessió, una recessió que com veim actualment amb les retallades

---

5 *Ibid.*

6 Això és, l'Estat inverteix en la creació de llocs de treball.

7 *Ibid.*

encara perdura, i potser s'ha agreujat i tot. A finals dels 70 es produí un gir cap a polítiques neoliberals. A nivell intern això suposà una derrota dels moviments obrers, així com una polarització de la riquesa i un augment de l'atur crònic. A nivell internacional, significà també un canvi de rumb, en el que adquiriren importància el capital financer, amb tot el que això implica, com ara la depredació i la desindustrialització, que afectà principalment els països capitalistes més avançats. I és que la indústria també entrà en crisi. La taxa de benefici de l'activitat industrial, l'activitat productiva clàssica per excel·lència en el capitalisme, caigué, de manera que els capitalistes hagueren de cercar vies alternatives d'inversió. D'aquí el recurs a les finances, als circuits secundari i terciari o l'accentuació de la importància de les solucions geogràfiques. Més endavant explicaré més detalladament tots aquests processos.

Una altra característica important de l'època de l'imperialisme neoliberal és la famosa globalització. Per globalització es pot entendre la interdependència mundial a nivell econòmic, de comunicacions, de transports, etc., sempre des del lideratge hegemònic dels EEUU, que a través de distintes institucions financeres internacionals aconseguí imposar els seus interessos a nivell mundial. Entre aquestes destaquen l'obertura i la liberalització dels mercats financers globals. El clàssic Estat-nació de resultes d'aquests processos es pot dir que en general ha perdut força. Això ha tengut un impacte general sobre la vida de moltes persones al conjunt del planeta.

4. Solucions espacio-temporals de les contradiccions de l'acumulació

Parlaré ara d'una qüestió que ocupa una lloc central en l'obra *El nuevo imperialismo*. Em referesc a la necessitat que té el capitalisme de recórrer a les solucions espacio-temporals per arreglar les contradiccions internes que sorgeixen en la normal quotidianitat de la interacció capitalista. En la literatura marxista es parla freqüentment d'un tema com la tendència a les crisis de sobreacumulació inherents a l'economia capitalista. És una tendència que s'ha fet notar ja des del segle XIX, quan Anglaterra patí una crisi de sobreacumulació que la féu cercar solucions de caire imperialista.

Marx parlà de la tendència a la caiguda de la taxa de benefici, degut a l'augment de la composició orgànica del capital, és a dir, a l'augment de l'ús de tecnologia en la producció en detriment de l'ús de mà d'obra. I com que en el capitalisme, degut a la competència permanent entre empreses i a l'afany de lucre desmesurat, sempre se cerca augmentar beneficis reduint costs, és una tendència inevitable l'augment de l'ús de tecnologies, per poder estalviar sous. Això, segons la teoria de Marx, implica una tendència a la caiguda de la taxa de benefici, la qual cosa pot dur a crisis de sobreacumulació, ja que si els capitalistes no veuen possibilitats d'invertir de forma rentable,

deixaran d'invertir.

Així, es pot dir que les crisis són quelcom del tot inherent a les societats capitalistes. Aquestes pateixen una sèrie de contradiccions en el seu interior que la fan anar a cercar solucions a l'exterior. Curiosament, Harvey ens diu que això ja ho digué Hegel, encara que després molts altres autors ho han reafirmat, com Rosa Luxemburg o Lenin. Entre les contradiccions que afecten a les societats capitalistes trobam el fet que es produeixi en el seu interior una polarització de la riquesa, de manera que aquestes generen una massa de pobres, amb tota la problemàtica social que això suposa. I precisament això fou el que provocà les famoses lluites de classes de la segona meitat del segle XIX i principis del XX. Una altra contradicció és la creació més o manco pronunciada d'un exèrcit de reserva d'aturats que no tenen feina, i que a damunt pressionen a la baixa els salaris dels obrers. Una altra contradicció és la ja esmentada tendència constant a les crisis econòmiques, que cada cert temps ofeguen les nostres societats. Amb tot això, idò, quines solucions pràctiques es duen a terme per disminuir els riscos interns i la inestabilitat?

A aquesta pregunta Harvey respon que el que fan les elits, i no només elles, com veurem, és accedir al recurs de les solucions geogràfiques, sobretot. És un tipus de solució que comporta els seus riscos. El fet d'anar pel món colonitzant altres països té el seu risc. Requereix a l'Estat capitalista expandir els seus tentacles per poder oferir a l'acumulació incessant un marc que li atorgui una certa seguretat. Sovint, a més, es topa amb la resistència dels *altres*, els colonitzats. Però, així i tot, ens explica Harvey que l'elit capitalista normalment s'estima més embarcar-se en aventures exteriors, que no assumir reformes internes mitjançant polítiques distributives. S'estimen més, pel que es veu, anar a saquejar el món que no amollar alguns privilegis. Dit això, no obstant, Harvey es mostra crític també amb els moviments obrers, que sovint han pactat amb les elits l'aprovació de les aventures colonialistes. Això succeí tant en el primer imperialisme, el que durà des del 1870 fins a la segona Guerra mundial, aproximadament, com en l'imperialisme nord-americà posterior a la segona gran guerra. I és que els obrers dels països del centre també en surten guanyant de la rapinya que es duu a terme contra els *altres*.⁸

4.1. La geografia capitalista, una geografia plena de contradiccions

Ja he explicat com els capitalistes davant dels problemes econòmics interns cerquen solucions externes. De fet, Harvey parla de la dialèctica interior-exterior per donar compte de la complicada relació que s'estableix entre els països del centre i els de la perifèria, per usar els termes de Wallerstein. Els problemes interns s'intenten arreglar per vies externes, és a dir, mitjançant

---

8 Harvey, David. *El nuevo imperialismo*. Capítol III.

solucions geogràfiques. Aquestes solucions geogràfiques normalment són de tipus imperialista. Encara que aquí també es pot distingir entre lògica de poder capitalista i lògica de poder territorial. Segons la primera, se cerca ampliar els mercats, obtenir l'accés a mà d'obra barata, a matèries primes barates, a nous mercats, a noves oportunitats d'inversió rentable, etc. En poques paraules, se cerca continuar amb l'incessant procés d'acumulació de capital. Clar que això, com ja he dit, necessita d'un marc legal i policial, que asseguri les transaccions econòmiques. D'aquí la importància de l'Estat colonitzador, que en general necessita dur a terme tota una sèrie de polítiques per assegurar l'activitat econòmica en un país estranger i segurament hostil. El paper de l'Estat aquí és fonamental. A més, en l'imperialisme neoliberal, que és el que ocupa més a Harvey, també són importants una sèrie d'institucions supranacionals que s'encarreguen de vigilar que les activitats de les grans corporacions arribin a bon port. Es tracta d'institucions avui tan importants com l'FMI, el BM, l'OCDE, Wall Street, i en menor mesura la UE. S'ha de dir, però, que aquestes institucions internacionals estan fortament controlades pels EEUU, que així s'asseguren l'existència d'uns marcs legals i suposadament legítims i neutrals a nivell internacional, que al capdavall es preocupen sobretot pels interessos dels EEUU i de les seves empreses financeres.⁹

Amb tot, aquestes solucions temporals i geogràfiques a les clàssiques crisis de sobreacumulació també generen les seves pròpies contradiccions, com no pot ser altrament. Aquí és quan Harvey pot fer ús del seu concepte d'entorn construït. Es tracte d'un entorn geogràfic que es construeix a partir del capital fix que s'insereix en la terra. El capital fix és el capital que es distingeix del circulat pel fet que es troba inserit en un entorn, de manera que no és mòbil. Per exemple, els aeroports, els ports, les autopistes, etc., són exemples de capital fix inserit en un entorn. Són entorns que requereixen una gran inversió, per la qual cosa són també una solució temporal als problemes de sobreacumulació, ja que aquest capital pot tardar bastant de temps a aportar beneficis. No obstant, al voltant dels entorns construïts també es donen contradiccions. D'entrada, el sol fet d'invertir en la construcció d'un entorn, ja limita les possibilitats d'inversions futures.¹⁰ Si has creat un tal entorn a Dubai, per posar un exemple del tot real i espectacular, llavors interessa que la inversió sigui rentable, per la qual cosa has de seguir invertint a Dubai per atreure oportunitats de negoci i consum. Seria il·lògic oblidar-se de Dubai i invertir a altres llocs, ja que l'entorn construït no seria explotat i no es recuperaria la inversió. Clar que en determinades circumstàncies adverses es pot donar el fet que el capital fugi del lloc. Aleshores el capital deixa darrera seu un paisatge de desolació.

A banda d'aquest fet, també s'ha de tenir en compte el que Harvey anomena destrucció

---

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

creativa. Si ho he entès bé, una vegada tens un entorn construït, amb tota la inversió que suposa, després que aquest t'hagi proporcionat un benefici, si es veu que no et dóna tot el que et podria donar, una opció és destruir l'entorn i crear-ne un de nou, tornant a començar així el cicle d'inversió i explotació. Això té sentit fer-ho si tenim en compte que el nou entorn construït pot aportar a la llarga més beneficis. Si he entès bé el concepte de destrucció creativa associat amb l'entorn construït, diria que hi ha una certa semblança entre la destrucció creativa i la gentrificació, fenomen que aquí a Espanya s'ha donat recentment, entre altres bandes, a Barcelona. La gentrificació consisteix en el fet que quan un barri està degradat, de manera que els propietaris de pisos no poden extreure més que un baix lloguer dels seus immobles, esdevé una oportunitat per a especuladors immobiliaris de tota mena, que aprofiten per comprar a baix preu els pisos de la zona, els tiren a terra, i al seu lloc en construeixen de nous i espectaculars. Així, el barri es revaloritza i els nous propietaris poden vendre o llogar a preus alts, de manera que recuperen la inversió. Lògicament, els nous inquilins tendran un nivell adquisitiu i un estatus en general superior als que hi havia quan el barri estava degradat. Si no m'equivoc, es pot entendre aquest procés de manera pròxima a la destrucció creativa, pel fet que primer es produeix una destrucció de l'entorn existent, per després construir-ne un de nou que et permeti obtenir més beneficis. En altres llocs¹¹, el mateix Harvey parla d'aquests problemes, per exemple pel que fa referència als barris degradats o guetos, els quals afirma que suposen un problema impossible de superar baix la lògica del mercat immobiliari capitalista, degut a que els propietaris de pisos cerquen maximitzar el benefici que poden obtenir.

També és típic de les solucions geogràfiques del capitalisme el que Harvey anomena trampa del deute. Per a molts estats dèbils el problema del deute augmentà de forma considerable després dels anys 80. La manera d'atrapar països en aquest joc és mitjançant les institucions financeres internacionals, que els posen com a condició per a l'obtenció de crèdits tot tipus de mesures internes austeres. A canvi, reben crèdits per a que puguin comprar. Sovint, abans d'obtenir segons quins crèdits, el país que els emet obliga al país receptor a comprar una sèrie de productes d'empreses del país creditor. És el que ha fet Alemanya amb Grècia sense anar més lluny. En primer lloc, perquè té Grècia atrapada en una espiral de deute permanent, que el país sua per pagar, alhora que se li imposen mesures d'austeritat que l'ofeguen. En segon lloc, perquè algunes d'aquestes ajudes són per a que Grècia compri armament alemany. Econòmicament no sembla del tot intel·ligent, donada l'actual situació de Grècia, però no hi ha dubte que és un negoci rodó per a certes empreses i bancs alemanys. De totes maneres, aquest no és l'únic exemple. També EEUU ha fet coses semblants amb altres països. A més, alhora que els països creditors aconsegueixen ampliar el seu mercat, els països

---

11 Harvey, David. 1977. «Las teorías revolucionaria y contrarrevolucionaria, en geografía y el problema de la formación de guetos», *Urbanismo y desigualdad social* (pp 125-57). Siglo XXI. Madrid.

deutors esdevenen fàcilment víctimes de possibles atacs financers depredadors.¹² Més endavant diré qualque cosa al respecte.

4.2. Sobreacumulació i circuits alternatius

Segons Harvey, des de la dècada del 1970 l'economia global capitalista sofreix un problema crònic de sobreacumulació, que avui en dia encara dura des de llavors. És una tesi que ve de Brenner i que altres autors han fet seva. Per exemple, els autors de l'observatori metropolità de Madrid, al seu llibre *Fin de ciclo*¹³, expliquen la situació actual econòmica global i d'Espanya en particular, a partir de la idea que des dels 70 la indústria està en crisi i existeix un problema crònic de sobreacumulació. Segons ells, fenòmens com la globalització, la financiarització i el neoliberalisme associat amb aquests, són sobretot un intent de donar resposta a aquesta crisi del circuit primari d'acumulació. No obstant, segons Riutort¹⁴, també hi ha autors que sostenen que aquesta crisi de sobreacumulació s'acabà cap a la dècada dels 90. Per la meua banda, en aquest treball seguiré a Harvey i sostendré que la crisi encara dura.

Aquesta crisi de sobreacumulació, que s'inicià cap a l'any 1973, afecta a la clàssica activitat industrial. Es tracta del circuit primari, l'àmbit de la reproducció ampliada del capital. És l'activitat que agafà força a Anglaterra amb la revolució industrial, però que a la dècada del 1970 entrà en crisi. D'aquesta manera, molts capitalistes s'han vist obligats a cercar vies alternatives d'inversió. Aquí és quan entren en joc els circuits secundari i terciari del capital, que absorbeixen l'accés de capital amb inversions a llarg plaç. El circuit secundari abraça el capital fixe destinat a la producció i un fons de béns de consum. El capital fixe destinat a la producció és el que he esmentat abans. Inclou ports, aeroports, instal·lacions de diversos tipus, autopistes, etc. El fons de béns de consum pot incloure, per exemple, la construcció de cases per a posar-les a la venda. Part d'aquest circuit secundari, com he explicat abans, s'insereix en la terra; és el que Harvey anomena entorn construït. És el que conforma el nucli material d'una regió. Pot absorbir grans quantitats de capital. Per la seva banda, el circuit terciari abraçaria la despesa social, com ara en hospitals i escoles, i la investigació i desenvolupament.¹⁵ No cal dir que amb l'actual crisi que començà al 2008, degut a les solucions neoliberals que s'imposaren, aquesta despesa, sobretot en el cas de la UE, s'ha vist bastant reduïda.

Clar que aquests circuits alternatius també duen dins ells tota una sèrie de contradiccions. Per començar són només solucions temporals a la crisi. Es tracta de sectors no productius, per la

---

12 Harvey, David. *El nuevo imperialismo*. Capítol III.

13 López Hernández, Isidro y Rodríguez López, Emmanuel. 2010. *Fin de ciclo. Financiarización, territorio y sociedad de propietarios en la onda larga del capitalismo hispano (1959-2010)*. Traficantes de Sueños. Madrid.

14 Comunicació personal.

15 Harvey, David. *El nuevo imperialismo*. Capítol III.

qual cosa a la llarga no poden substituir adequadament el circuit primari. A més, en el cas sobretot del circuit secundari l'especulació i la depredació estan a l'ordre del dia. I per si fos poc, a la llarga els circuits secundari i terciari també es poden veure afectats per crisis pròpies de sobreacumulació, que, de fet, poden comportar conseqüències pitjors que les crisis de sobreacumulació en el circuit primari. Basta recordar com acaben les bombolles especulatives i immobiliàries. Aquí a Espanya sabem prou bé que durant la bombolla la cosa va bastant bé, però en el moment en que esclata aleshores esdevé una crisi de sobreacumulació d'un impacte considerable.

5. Solucions externes i acumulació per desposseïció

En el quart capítol d'*El nuevo imperialismo*, anomenat “acumulación por desposesión”, Harvey posa l'accent tant en la necessitat inherent al capitalisme de recórrer a solucions externes, com al caràcter que majoritàriament tenen aquests tipus de solucions, a saber, la de l'acumulació per desposseïció. Per començar, recupera la idea de Rosa Luxemburg, que dividia el caràcter de l'acumulació capitalista en dos processos distints, encara que relacionats: 1) entre el procés clàssic d'extracció de plusvàlua, i 2) el procés que es dona entre les societats capitalistes i les no capitalistes.¹⁶

Harvey afirma que el sistema capitalista necessita permanentment nodrir-se a partir d'un altre exterior a ell. Degut als problemes inherents tan típics a les economies capitalistes, com són la tendència a patir crisis de sobreacumulació, la caiguda tendencial de la taxa de beneficis, les contradiccions socials internes, o la recerca incessant d'una sempre major acumulació, etc., les nostres societats necessiten accedir al recurs de la rapinya d'altres societats. Sense aquest salvatgisme el capitalisme ho tendria difícil per subsistir. Per comprovar-ho, basta mirar la història de les societats modernes, que sempre, fins a dia d'avui, han hagut de recórrer a la colonització.

I com ja he apuntat, aquesta relació entre les societats capitalistes i les altres és de tipus parasitari, viral. Com li passava a Dràcula, necessitam xuclar la sang dels altres per poder-nos nodrir i sobreviure. Per descriure aquesta situació de rapinya, Harvey usa l'encertat concepte d'acumulació per desposseïció. Es tracta, com es pot fàcilment entreveure, d'acumular riqueses a costa dels altres, tot apropiant-se, de la manera que sigui, de llurs possessions. Aquest procés també es pot concebre com la persistència tant en el temps com en l'espai del que Marx anomenà l'acumulació primitiva o originària. En el famós capítol que es troba al final del primer llibre del *Capital*¹⁷, Marx ens descriu el que passà sobretot a Anglaterra des de finals del segle XV fins a principis del XIX, aproximadament, quan les terres comunals que podien ser treballades pels

---

¹⁶ *op. cit.*, capítol IV

¹⁷ Marx, Karl. 1967. *El Capital. Crítica de la economía política*. Llibre I. Edaf. Madrid.

pagesos lliures foren tancades i privatitzades, els pagesos engegats de les seves terres i possessions, i al seu lloc s'hi dugueren en bona part ovelles, degut al bon negoci que era a l'època el comerç de llana amb Flandes. De resultes d'això es produí el procés d'empobriment i proletarització d'una gran quantitat de persones que abans eren relativament independents. Harvey, seguint a Arendt i Luxemburg, li critica a Marx que aquest marc no només ocorregué a l'Europa que es començava a modernitzar, sinó que ha estat una constant temporal i espacial al llarg de la geografia històrica del capitalisme, i, és més, és una necessitat sense la qual el capitalisme no es pot reproduir. És a dir, és necessari la constant rapinya de béns i recursos de manera il·limitada, tant des del punt de vista temporal com geogràfic.

Una rapinya que, com l'acumulació, sempre ha d'augmentar de proporció, per la qual cosa s'entén també la inherent necessitat de les tendències a la globalització de l'economia capitalista, així com s'entén la constant necessitat del recurs a la colonització i a l'imperialisme. No obstant, també en l'imperialisme capitalista es dona la contradicció que he apuntat abans entre la lògica territorial de poder i la capitalista. Per una banda, a la lògica capitalista li interessa obrir nous mercats i nous països al mode de producció capitalista, per afavorir així el procés d'acumulació incessant. Al mateix temps, li interessa la protecció de l'Estat més enllà de les seves fronteres. Ara bé, a la lògica de poder territorial li pot interessar una certa contenció i una certa regulació de les relacions econòmiques. Recordem, per exemple, com Anglaterra es beneficià del comerç amb el que llavors era la seva colònia, els EEUU. Però el lliure comerç i el lliure desenvolupament de la indústria local va fer que els EEUU cresquessin i es poguessin independitzar d'Anglaterra. De manera que la lògica capitalista de poder pot acabar conduint a un canvi d'hegemonia no desitjat.¹⁸

5.1. Neoliberalisme i acumulació per despossessió

Un fet a destacar és la importància decisiva i sense precedents que suposa l'acumulació per despossessió per al paradigma neoliberal que, recordem, fou el que s'imposà a finals dels 70 i principis dels 80, en primer lloc als països anglosaxons. Harvey ens avisa que en les darreres tres dècades l'acumulació per despossessió s'ha disparat. La rapinya de recursos i béns d'altres territoris ha conegut un auge sense precedents. Això es pot explicar per un conjunt de factors, com ara la crisi de la indústria occidental que comença al 73, que va fer que des de llavors s'hagin produït baixades en la taxa de benefici de moltes empreses industrials, la qual cosa ha repercutit en la situació socioeconòmica de molts països occidentals. Si a aquest fet sumam les contradiccions típiques de les societats capitalistes, com la negativa a reformes redistributives internes, la tendència a les crisis

---

¹⁸ *Ibid.*

de sobreacumulació o la conflictivitat interna, aleshores podrem entendre un poc millor el motiu pel qual s'ha produït aquest increment de la rapinya global, duit a terme sobretot pels EEUU, la potència hegemònica.

Per a que es poguessin dur a terme aquests saquejos d'economies nacionals senceres han estat necessaris una sèrie de mecanismes relacionats amb les finances i els crèdits. Com ja he explicat, una de les característiques del neoliberalisme és l'augment de les finances en relació amb la indústria. Aquest fet s'ha de dir que és perillós, ja que es prioritzen activitats no productives i característicament depredadores, per la qual cosa no seria d'estranyar que a la llarga això pugui desestabilitzar i debilitar les economies del centre, en benefici d'economies més productives. Dit això, però, també és cert que la financiarització de l'economia global suposa un cert poder cap a la potència que controla les institucions internacionals de finances, els EEUU, que tenen una bona part del control sobre institucions com el BM o l'FMI. D'aquesta manera, EEUU es pot fer servir d'aquestes institucions per imposar les mesures que li interessin a altres països. Pot imposar polítiques de reestructuració internes, o directament pot provocar crisis de devaluació que posen en perill economies nacionals senceres, per a que, d'aquesta manera, les empreses nord-americanes puguin comprar els actius i béns devaluats a baix preu. Així, el capital sobreacumulat troba una sortida rentable. És el que es va fer amb alguns països d'Àsia durant la crisi del 97-98, per exemple. Clar que tot això suposa jugar amb foc, i per molt que aquestes crisis de devaluacions que es provoquen intencionadament hagin d'anar amb mesura per no provocar massa estralls, així i tot no deixa de ser ben perillós. Pot provocar nombroses protestes sense anar més lluny.¹⁹

De fet, Harvey també ens parla dels nous moviments antiglobalització o alterglobalització, que darrerament han sorgit per lluitar contra la creixent rapinya internacional. Es tracta de moviments que sorgeixen arreu del món per protestar contra l'imperialisme i l'acumulació per desposseïció. Solen ser moviments molt plurals, amb ideologies i interessos distints, que van més enllà dels clàssics moviments obrers socialistes.

A ningú pot estranyar que uns anys enrere aquests moviments arribassin a tenir una certa força. S'ha de tenir en compte que el nucli de l'actual imperialisme nord-americà es basa precisament en l'acumulació per desposseïció. De fet, una de les principals divises del neoliberalisme era la privatització de béns comuns i la liberalització dels mercats internacionals, per a assegurar que el capital sobreacumulat pogués trobar una inversió rentable. Clar que el preu a pagar per a moltes poblacions ha estat massa elevat. A països com Sud-àfrica es privatitzà l'aigua, la qual cosa va fer que els grups socials més desfavorits tenguessin problemes per accedir al seu consum. També països com Mèxic i la Índia, per exemple, sofriren en les seves carns aquests

---

¹⁹ *Ibid.*

fenòmens, ja que allà moltes terres que eren propietat dels pagesos indígenes foren privatitzades, i aquests expulsats. El resultat fou que en general les seves condicions de vida disminuïren.²⁰

No obstant, segons alguns autors, aquests fenòmens d'acumulació per desposseïció tan típics del neoliberalisme, no els han patit exclusivament els països de la perifèria. En molts països capitalistes del centre, per mor de la financiarització de la seva economia i de l'auge dels crèdits per assegurar l'accés al consum de les classes mitges, la manera com aquestes classes mitges han pogut seguir accedint a la festa del consum ha estat mitjançant el seu creixent endeutament via crèdits. Després de la crisi de la indústria i de la pèrdua de força dels moviments obrers, els salaris haurien baixat, i per a molta gent la manera de seguir consumint va ser a través dels recursos al crèdit o a les hipoteques, amb l'increment del deute i la inseguretat que això suposa. Al llibre *Fin de ciclo*²¹ es descriu bé tot aquest procés, que ells anomenen keynesianisme financer. I el mateix Harvey reconeix que l'acumulació per desposseïció es pot imposar tant des de l'exterior com des de l'interior.

5.1.1. Crítica del neoliberalisme

En aquest moment pot ser convenient fer un excurs per parlar una mica d'aquest fenomen conegut amplament com a neoliberalisme. De forma justificada, és una qüestió que està a l'ordre del dia, sobretot al nivell de la Unió Europea, que ha adoptat aquest tipus d'economia política i l'ha imposat arreu on ha pogut, per desgràcia de molts països, especialment els del sud, que han patit en les seves pròpies carns els efectes de la doctrina en qüestió.

Però, ¿què és exactament això que es coneix com a neoliberalisme? Harvey, al seu llibre *Breve historia del neoliberalismo*²², aprofundeix amb el tema. En aquest llibre explica l'origen històric del neoliberalisme, com aquest va ser adoptat primer per EEUU i GB, i com es va anar estenent per la resta del món, incloent en part un país en principi no capitalista com és la Xina. A més, el relat de Harvey també s'ocupa d'explicar-nos algunes de les característiques més importants del neoliberalisme, per la qual cosa es tracta d'un llibre de recomanada lectura per a qui vulgui saber quin tipus d'economia se'ns ha imposat actualment a nivell global.

Per començar, Harvey ens mostra com el neoliberalisme, igual que l'home, nasqué del pecat. El primer experiment fou el que es dugué a terme a Xile, després del sagnant cop d'Estat del dictador Augusto Pinochet, que derrocà a Salvador Allende, que havia estat elegit democràticament. A partir d'aquest moment s'aplicaren mesures econòmiques neoliberals al país sud-americà, amb

20 *Ibid.* A més d'això, amb la liberalització i la desregulació dels mercats s'ha propiciat que moltes empreses petites o familiars fossin arraconades per part de les grans empreses, davant les quals no podien competir.

21 López Hernández, Isidro y Rodríguez López, Emmanuel. *Fin de ciclo...*

22 Harvey, David. 2007. *Breve historia del neoliberalismo*. Akal. Madrid.

l'ajut de varis economistes formats a Chicago. S'ha de dir, però, que l'experiment no sortí del tot bé, i s'hagueren d'aplicar mesures no neoliberals per evitar mals majors.

Una vegada realitzat l'experiment amb conillets d'índies a Xile, posteriorment es va començar a aplicar a dos països de la importància d'EEUU i Gran Bretanya, sota el lideratge de Reagan i Thatcher, respectivament. La història de la seva aplicació a Gran Bretanya és ben coneguda, així com els nombrosos conflictes que això suscità entre els treballadors locals, que va dur gairebé el país a la guerra civil. Les vagues passaren a ser un fet quotidià, i paralitzaren bona part del país. Les vagues dels miners, per posar un exemple, foren especialment impactants. A banda d'això, el país sofrí una pronunciada desindustrialització, tot i els intents de resistència de varis sectors de la societat civil britànica. Al mateix temps, Thatcher començava una ofensiva contra moviments obrers i socialistes, amb l'objectiu de debilitar-los, cosa que finalment, amb el temps, va aconseguir en bona mesura, tot i la tradicional força de que havien gaudit aquests moviments en el país.²³

¿Per què, idò, Thatcher i els seus, tot i les seves conseqüències negatives, volgueren imposar el neoliberalisme al país? A més, no s'ha d'oblidar que molts sectors de la societat hi estaven en contra, més enllà dels moviments d'esquerra. Molts conservadors i liberals tampoc veien amb bons ulls aquelles mesures que tant debilitarien l'Estat del benestar i la despesa pública en general, a favor de l'empresa privada, ni la desindustrialització del país en favor de les finances, que tant de mal faria al moviment obrer. A l'anterior pregunta, Harvey respon sense gaires embuts que el neoliberalisme va ser des dels seus inicis una estratègia de classe conscient per recuperar i enfortir les classes capitalistes dominants enfront dels seus enemics de classe. Segons el nostre autor, des que es començà a aplicar el neoliberalisme, cap als anys 70, aquest ha estat sempre incapaç de fer créixer l'economia, no obstant, ha triomfat de forma excel·lent alhora de redistribuir la riquesa de la major part de la població cap a l'elit.

Si el keynesianisme abans es preocupava per fomentar la redistribució de la riquesa cap els sectors més desfavorits, ara el neoliberalisme fa just el contrari, s'apiada de les elits i promou una distribució de la riquesa social cap a aquestes. Clar que aquest ha estat el resultat pràctic real de les polítiques neoliberals. No obstant, en principi, no era aquest l'objectiu que perseguien els teòrics inicials del neoliberalisme, com Friedrich Hayek. Els grans teòrics del neoliberalisme creien, com els economistes liberals clàssics, en l'eficiència dels mercats, per la qual cosa criticaven tota mesura política que pogués modificar el funcionament autònom dels mercats, ja que sempre seria perjudicial per a aquests. Creien que si es deixava funcionar els mercats de forma autònoma i sense ingerències, aquests es regularien, la qual cosa redundaria en benefici de la societat en conjunt, no només de les elits. A més, a nivell ètic o polític, eren fervents defensors de la idea de llibertat

---

23 *Ibid.*

individual, per la qual cosa també veien amb mals ulls les restriccions que l'Estat pogués imposar al lliure comportament econòmic dels individus.²⁴

Harvey insisteix en la importància retòrica d'aquesta aposta neoliberal per la llibertat individual. Sota la bonica retòrica idealitzant de la defensa de la llibertat individual es va aconseguir que el neoliberalisme fos ben vist per alguns sectors de la societat. Imposar el neoliberalisme com a doctrina econòmica hegemònica no va ser fàcil. Varen ser necessàries tota una sèrie de mesures que a poc a poc varen fer que el neoliberalisme s'anàs imposant, com ara l'organització de *think tanks* favorables a aquesta doctrina. Així i tot, la retòrica de la defensa de la llibertat individual va ser important per a que fos vista amb bons ulls. Clar que varis crítics del neoliberalisme ben aviat apuntaren que era una llibertat sobretot pels privilegiats, més que no pel conjunt de la població. I el mateix Harvey apunta que una excessiva llibertat individual pot ser problemàtic, en tant que pot erosionar la solidaritat social, com efectivament ha ocorregut en els darrers trenta anys.

Sia com sia, és indiscutible que avui el neoliberalisme s'ha convertit en la doctrina econòmica hegemònica, especialment en el cas de la Unió Europea. És cert, emperò, que la pràctica real del neoliberalisme, que ha consistit en la redistribució en benefici per als de dalt, o, dit d'una altra manera, en l'acumulació per desposseïció, tant a nivell intern com extern, no concorda exactament amb les promeses i els objectius dels grans teòrics de la doctrina, que creien en la llibertat econòmica tant com a valor, com com a garant de l'eficiència dels mercats.²⁵

6. De l'imperialisme neoliberal a l'imperialisme neoconservador

Al darrer capítol, que duu l'explícit títol de “del consentiment a la coerció”, Harvey ens parla de la recent transició que s'ha produït als EEUU des de l'imperialisme neoliberal a l'imperialisme neoconservador. Recordem que el llibre fou escrit al 2003, pocs anys després de l'entrada al govern nord-americà de Bush i els seus. Amb Bush s'acostaren al poder un grup de persones pròximes al neoconservadorisme. Estaven a favor de garantir l'ordre i de respectar les jerarquies, tant a nivell internacional com a nivell intern. Després dels atemptats de l'11 de setembre, les seves polítiques de retallades de drets i de despesa pública reberen el suport de bona part de l'opinió pública. Especialment, dels sectors més conservadors i fonamentalistes cristians. I és que, per cert, en matèria religiosa tenien unes idees ben estrafolàries. Es veu que encara esperen el retorn del messies.²⁶

---

24 *Ibid.*

25 *Ibid.*

26 Harvey, David. *El nuevo imperialismo*. Capítol V.

A nivell intern intensificaren les mesures repressives, el control de la població o el retall en la despesa pública per mirar d'assegurar un respecte a l'ordre i a les jerarquies, en el context, tot s'ha de dir, d'una societat civil nord-americana ultracompetitiva i extremadament individualista, ben difícil de governar.²⁷ Amb l'ajuda de la religió i de les mesures policíiques prometeren posar una mica d'ordre en la selva hobbesiana que és la societat civil nord-americana. Però a nivell internacional feren quelcom semblant, amb la creença més o manco seriosa que el lideratge mundial dels EEUU és positiu tant per als EEUU com per a la resta del món. Per assegurar aquest lideratge recorregueren a polítiques de mà dura. Harvey ens diu que el món passà de la guerra de baixa intensitat neoliberal, a la guerra d'alta intensitat neoconservadora. Basta recordar els atacs perpetrats per l'administració Bush en poc temps contra Iraq i Afganistan, alhora que creixien els rumors d'un possible atac a l'Iran. No de bades, el títol del capítol és 'del consentiment a la coerció', per explicitar precisament aquests recurs a la mà dura per part dels EEUU per conservar llur hegemonia.

Una hegemonia que no deixa d'estar en crisi. Ja des d'abans dels atemptats de l'11 de setembre es veia la seva crisi. Xina és un rival de cada pic més directa i poderós. Per aquests motius, els objectius no dissimulats dels neoconservadors són dominar el món, tant econòmicament com militarment. D'aquí la gran despesa militar, la qual pot ser una solució a curt plaç (és el que es pot anomenar keynesianisme militar), degut a l'estímul i a la inversió que suposa, però a llarg plaç pot ser un suïcidi. Basta recordar com va acabar la URSS i les seves carreres en despesa militar. No obstant, a l'època en que Harvey escrivia semblava poc probable un canvi en la política internacional nord-americana. En primer lloc, perquè mantenir la seva irrenunciable hegemonia en un context de dificultats econòmiques i de creixent dependència de l'exterior, no deixa gaires espais de maniobra alternatives. En segon lloc, perquè en l'administració Bush tenien poder gent del sector militar i energètic, per la qual cosa els seus interessos privats tendeixen a apuntar cap a la inversió militar i energètica. O, dit d'una altra manera, apunten a les guerres i al petroli.

6.1. Alternatives?

Després de tot aquest negre panorama que ens dibuixa Harvey, un panorama, recorde-m'ho, consistent en imperialismes capitalistes, en crisis, en acumulació per desposseïció, en hegemonia per coerció, etc., encara queda lloc per a l'esperança, ni que sigui una mica? Encara es pot creure en un món millor, o això al segle XXI ja és una ridícula utopia? Tenint en compte com acaba Harvey el

---

²⁷ S'ha de dir que, curiosament, també creuen en el lliure mercat, i, com els neoliberals, no estan gens interessats en polítiques redistributives que mirin d'atenuar la polarització. A nivell econòmic es troben bastant pròxims a les idees neoliberals. També en el seu elitisme polític s'hi troben pròxims, si bé a nivell moral són bastant més autoritaris i reaccionaris.

llibre, sembla que en el fons no confia gaire en la possibilitat d'un món millor. És ben conegut el seu posicionament marxista i socialista, però creu Harvey en la possibilitat de realitzar una economia socialista en el món actual?

No puc donar resposta a aquesta pregunta, havent llegit només el llibre *El nuevo imperialismo, Breve historia del neoliberalismo* i poca cosa més. No obstant, en altres bandes sí que defensa la conveniència actualment d'oblidar-nos del capitalisme i optar per una societat socialista.²⁸ Però per la tònica general del llibre i per com l'acaba, sembla que, sent com és un autor del tot realista, és conscient de la dificultat del projecte i de la distància que ens separa d'ell. Sigui com sigui, al final del llibre afirma que l'única solució als problemes actuals és un nou *New Deal*. Clar que només pot ser una solució temporal. Avisa que és convenient controlar el poder de les finances i el poder dels monopolis i oligopolis, que en el seu temps, i encara avui, fan pràcticament el que volen arreu del món. De totes formes, arribar a un nou *New Deal* ho veu difícil, degut als forts interessos de classe que es posicionarien en contra. I inclús si s'aconseguís, creu que l'imperialisme i l'acumulació per desposseïció, tot i que se suavitzarien, continuarien jugant un paper important.²⁹

Veim, idò, que ens pinta un quadre no gaire optimista, si bé bastant realista. Pot ser Harvey en l'època que escrivia el llibre no s'hagués pogut imaginar que un Obama accediria a la presidència dels EEUU no molts anys més tard. Seria interessant saber el que va dir després al respecte. Segons Riutort³⁰, Obama ha intentat aplicar algunes mesures polítiques neokeynesianes, fins on ha pogut, i sempre dins uns estrets límits. No es pot dir, de cap manera, que Obama s'hagi presentat amb un programa neokeynesià. A més, l'oposició, és evident, no li ha deixat fer segons quines coses, però així i tot es pot considerar una millora en aquest aspecte. Al manco a nivell intern. A nivell extern, tot i les esperances, continua amb una guerra contínua de baixa intensitat, en que els drons han guanyat protagonisme. Amb aquesta nova tècnica pot dur a terme atacs més o manco selectius arreu del món sense perill de baixes nord-americanes. No obstant, això també és una millora respecte les tàctiques radicals dels neoconservadors. I segurament, sent realistes com ho és Harvey, tampoc pot fer molt més.

7. Conclusió

En definitiva, en aquest treball, basant-me sobretot en el llibre de Harvey *El nuevo imperialismo*, he

---

28 Vegeu Harvey, David. 1977. *Urbanismo y desigualdad social*. Siglo XXI. Madrid. A banda d'aquest llibre, en una comunicació personal Riutort m'ha comentat que en altres llibres on parla de moviments alternatius defensa postures alternatives al neoliberalisme de manera convençuda. De forma que aquest cert pessimisme que he cregut notar sobretot en el llibre *El nuevo imperialismo*, es pot veure desmentit en diferents obres de Harvey.

29 Harvey, David. *El nuevo imperialismo*. Capítol V.

30 Comunicació personal.

repassat varis temes claus que ens serveixen per entendre el que està passant en el nostre món. Al començament he parlat de la importància d'Orient Pròxim i de les seves reserves de petroli per a EEUU, que tant s'ha esforçat des de mitjans segle XX per tenir una presència important en la regió i controlar el seu petroli. Qui controla el petroli d'Orient Pròxim tindrà la clau de l'economia i del poder global durant els pròxims anys, de manera que s'entén la importància atorgada a la regió. Després he parlat de la relació dialèctica entre les lògiques de poder capitalista i la de poder territorial, fonamental per entendre l'imperialisme capitalista. L'imperi actual nord-americà necessita d'ambdues lògiques per subsistir. La lògica d'acumulació li assegura, especialment a les seves capes altes, un alt nivell de disposició en tots els dominis, mentre que la lògica de poder territorial, com tant bé veié Arendt, és del tot necessària per assegurar el constant procés d'acumulació. No obstant la importància de la relació entre ambdues lògiques, a vegades poden entrar en contradicció. Un bon exemple és la pèrdua d'importància de la majoria dels actuals estats-nació, degut a la globalització que han impulsat els processos d'acumulació. També he destacat el fet que, donat l'augment constant dels processos d'acumulació, paral·lelament ha estat necessari un augment constant del poder de la potència hegemònica en cada període. I com en el moment en que el seu poder no ha pogut créixer, s'ha vist desplaçada per una nova potència emergent.

Posteriorment he parlat de la necessitat inherent de les societats capitalistes a cercar solucions externes. Degut a les contradiccions internes i a la tendència a caure en crisis de sobreacumulació, entre altres factors, els països capitalistes es veuen en la necessitat d'obrir nous mercats de negoci i de cercar beneficis a costa de països endarrerits. Així, des de la segona meitat del segle XIX l'imperialisme ha estat una constant i alhora una necessitat per mantenir l'equilibri intern de les societats avançades. També en la fase neoliberal, a partir dels anys 70, ha estat necessari aquest recurs exterior, sobretot per a la potència hegemònica, els EEUU. És més, a partir d'aquesta fase Harvey remarca que l'imperialisme ha accentuat la importància de la rapinya dels altres. És el que anomena acumulació per desposseïció, que tant ha augmentat en aquesta fase, en part degut a la crisi que afecta a la majoria de països capitalistes des de principis de la dècada dels 70³¹. Igualment, en part explica Harvey la creixent importància dels circuits secundari i terciari, així com l'acceleració de la globalització i de la financiarització, a partir d'aquesta crisi generalitzada que començà als 70, i que ha provocat una caiguda generalitzada des de llavors dels beneficis provinents de les activitats industrials, el circuit primari. D'aquí també l'auge dels processos de desindustrialització i deslocalització que han sofert els països del centre.

Per acabar, he parlat del canvi de l'imperialisme neoliberal al neoconservador, amb l'entrada

---

31 Una acumulació per desposseïció que en el neoliberalisme no només han sofert els colonitzats; també les classes no dominants dels països del centre s'han vist perjudicades per les redistribucions neoliberals cap a les elits.

de l'administració Bush a la casa blanca. No es tracta d'una disminució de la rapinya internacional, ans ben al contrari, d'una intensificació d'aquesta, fent ús de mètodes bastant més directes. Les guerres d'Iraq i Afganistan en poc temps, provarien aquest canvi de tendència a nivell extern. I a nivell intern també s'hauria produït un canvi cap a pitjor, degut a les retallades de drets i de serveis públics que patiren els EEUU en l'època de Bush júnior. Clar que amb Obama la cosa s'hauria suavitzat una mica, tant a nivell exterior com a nivell interior. Quant a les alternatives al model actual, Harvey no s'estén gaire, però pel que diu sembla que no confia gaire en grans solucions. Ens diu que un nou *New Deal* és l'única solució, encara que temporal, als problemes actuals. Igualment, insisteix en la importància dels moviments crítics, per intentar canviar la situació.

7.1. Opinió

Fins aquí el treball. Personalment, vull dir que m'ha semblat Harvey un autor, en línies generals, molt correcta. D'obligada lectura per a aquelles persones interessades en saber què està passant en el món en que vivim. És evident que vivim en un món tremendament complex. Les possibilitats que tenim avui dia sobrepassen enormement les de temps anteriors. També les necessitats que avui hem creat són molt grans. Personalment no som gaire optimista, encara que tampoc intent caure en postures catastrofistes. Vivim en una societat de risc en que els desastres d'abast mundial són sempre una possibilitat, i de tant en tant es fan ben presents. A part d'això, les desigualtats són de cada pic majors, i això pareix que ha de dur a problemes. Les polítiques neoliberals, entre altres coses, accentuen aquestes desigualtats, i no sembla que actualment hi hagi alternatives. Al contrari, s'accentuen de cada pic més aquestes polítiques. Inclús els partits d'esquerra han acabat fent seu aquest discurs de l'austeritat, alhora que s'han quedat sense alternatives reals i amb ben poca credibilitat.

En definitiva, vivim en un món complex, de risc globalitzat, i amb una conflictivitat que sembla que ha d'anar a més en els pròxims temps. Alhora, la societat civil està més separada que mai. L'individualisme egoista i insolidari ha fet estralls. Les solucions, per desgràcia, semblen estar lluny. No obstant, també és cert que a nivell polític, després d'uns anys de conformisme i quietisme, sembla que s'estan produint interessants demandes de canvi, per part d'amplis sectors de la població espanyola, per exemple. Si bé això suposa una certa esperança de millora, consider que les solucions als grans problemes que vivim encara estan lluny.

A nivell econòmic, la recuperació no sembla que hagi de ser un camí de roses. Com ja he dit, les polítiques que s'adopten, sobretot a la UE, es basen en l'austeritat neoliberal, que ofeguen les poblacions, sense que això es tradueixi en una recuperació real de l'economia. Segurament, les

elits són els únics que es beneficien d'aquestes polítiques. A nivell del conjunt de la població, els costos de les retallades no es tradueix en perspectives reals de creixement. Les xifres de l'atur no milloren, i per a sectors de la població com els joves les expectatives de futur no són gens bones. I, com he apuntat, no hi ha alternatives de creixement realistes, ni des de la dreta ni des de l'esquerra. Les solucions neoliberals no acaben de donar fruits, i tampoc no es veuen alternatives a aquestes. A Espanya, per exemple, amb tota l'austeritat que s'ha provocat, l'única opció de creixement sembla ser el turisme i els booms immobiliaris i financers, la qual cosa sabem prou bé que no són solucions gaire estables. I si el creixement no és una possibilitat gaire real a dia d'avui, tampoc ho són les polítiques redistributives que podrien permetre disminuir les contradiccions que creen les desigualtats actuals. Amb tot, sembla que ens espera un futur amb tensions.

Bibliografía

Harvey, David. 1977. *Urbanismo y desigualdad social*. Siglo XXI. Madrid.

— 2004. *El nuevo imperialismo*. Akal. Madrid.

— 2007. *Breve historia del neoliberalismo*. Akal. Madrid.

López Hernández, Isidro y Rodríguez López, Emmanuel. 2010. *Fin de ciclo. Financiarización, territorio y sociedad de propietarios en la onda larga del capitalismo hispano (1959-2010)*. Traficantes de Sueños. Madrid.

Riutort Serra, Bernat. 2001. *Razón política, globalización y modernidad compleja*. El viejo topo. Barcelona.